

**МОНОПОЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК СТРИМУЮЧИЙ ФАКТОР
ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО БІЗНЕСУ****Юрчик Галина Николаевна, к.э.н., доцент****Национальный университет водного хозяйства и природопользования**Urchik Galina, PhD, National University of Water Management
and Environmental Engineering, g.m.urchik@nuwm.edu.ua

Досліджено тенденції та масштаби монополізації економіки України. Ідентифіковано основні фактори, які стримують інвестиційну активність та розвиток національного бізнесу, серед яких – монополізація економіки. Обґрунтовано доцільність демонополізації економіки України як передумови стимулювання розвитку бізнесу.

Ключові слова: монополія, монополізація економіки, бізнес, конкуренція, анtimoнопольна політика, ринок.

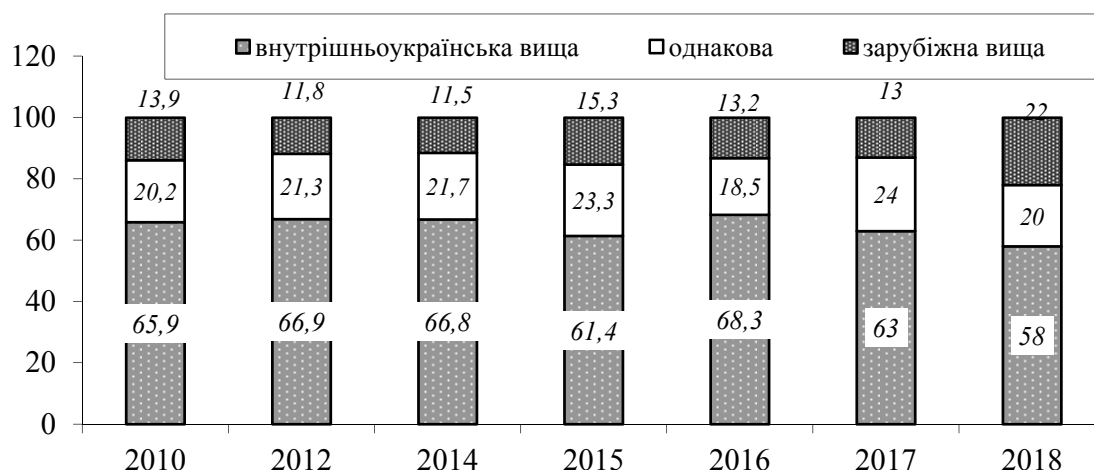
В Концепції національної безпеки однією з економічних загроз визначено монополії. Монополізація економіки є антиподом конкуренції як необхідного атрибуту ринкової економіки. В силу ряду причин, поміж яких варто виділити високий рівень олігархізації національної економіки, одержання у «спадок» від планово-адміністративної системи цілого ряду гігантів-монополістів, проблема монополізації економіки України стає особливо гострою. Очевидно, що обмежена конкуренція негативно впливає на розвиток національного бізнесу. Відтак, питання дослідження масштабів, форм прояву та соціально-економічних наслідків монополізації національної економіки є, безумовно, актуальним.

Інформаційною базою для дослідження особливостей монополізації національної економіки є звіти АМК України. Відповідно до звітних даних АМК на початку 2015р. на ринках з конкурентною структурою реалізовувалося 42,7% загального обсягу продукції в Україні; на ринках з ознаками колективного домінування або олігопольних ринках (на яких частка трьох найбільших суб'єктів господарювання перевищувала 50%) – 17%. На ринки з ознаками одноосібного домінування (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 35%) припадало 30,8% загального обсягу реалізації продукції, 9,8% загального обсягу товарів, робіт і послуг реалізовувалося на монополізованих ринках (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 90%). Загалом, можна констатувати, що, на жаль, в Україні близько 57% внутрішнього ринку припадало на ринки з недосконалою конкуренцією.

Досить показовими в контексті дослідження монополізації національної економіки є результати опитування АМК суб'єктів господарювання. Переважна більшість підприємців у 2018 р. вказали на переважання внутрішньоукраїнської

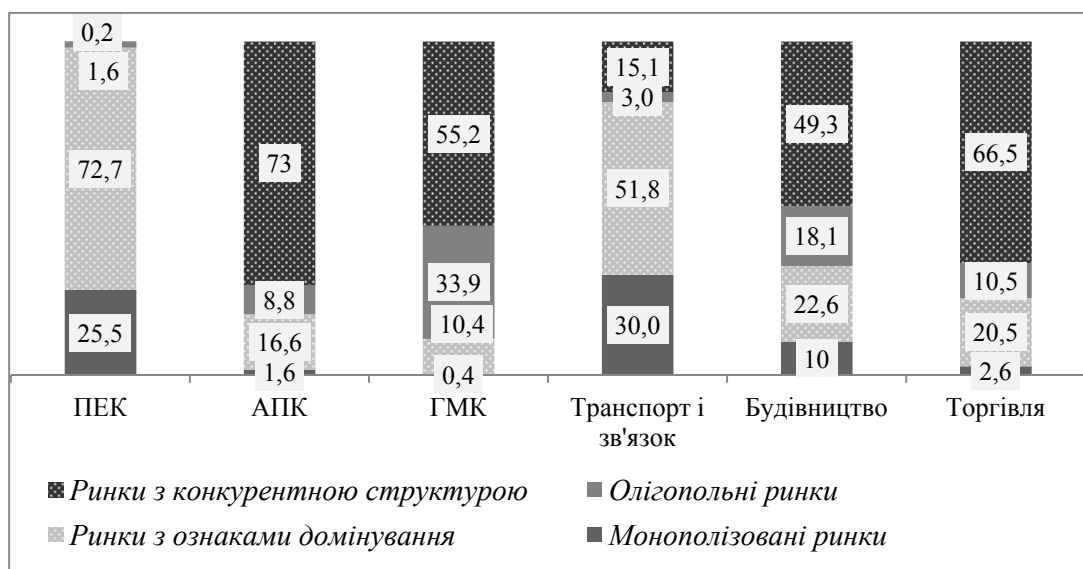
конкуренції. Лише 20% з них вважають внутрішню та зовнішню конкуренцію в національній економіці рівними, а 22% - вбачають переважання зовнішньої конкуренції над внутрішньою (рис. 1). При цьому протягом 2010-2018 рр. розподіл відповідей респондентів суттєво змінився щодо оцінювання рівня зарубіжної конкуренції, яка за оцінками збільшується з 13,9% до 22%, та внутрішньої української конкуренції (з 65,9% до 58%).

Структурні передумови конкуренції у різних галузях національної економіки демонструють суттєві відмінності. Традиційно високо-конкурентними є ринки агропромислового комплексу (АПК), торгівлі.

Рисунок 1. – Динаміка підприємницьких оцінок порівняльного впливу чинників зовнішньої і внутрішньої конкуренції на діяльність вітчизняних підприємств, 2008-2017рр., % [1]

В той же час, значний рівень монополізації ринків спостерігається у паливно-енергетичному комплексі (ПЕК), транспорті та зв'язку (рис. 2).

Рис. 2. – Частки ринків з різними конкурентними структурами за секторами економіки у 2015 р., % [1]

Найбільш несприятливою для конкуренції була структура товарних ринків паливно-енергетичного комплексу, в якому частка продукції, реалізована на конкурентних ринках, поступалася навіть сектору транспорту та зв'язку, де зосереджені основні ринки природних монополій. Близько 50-55% усіх реалізованих товарів на послуг припадає на конкурентні ринки в гірничо-металургійному комплексі (ГМК) та будівництві.

Аналіз результатів опитування суб'єктів господарювання щодо рівня конкурентної боротьби за галузевою та територіальною ознакою дає право сформулювати наступні висновки:

1) найвищий рівень внутрішньо-української конкуренції спостерігається у фінансовій та страховій діяльності та торгівлі; найнижчий – в машинобудуванні, паливно-енергетичному комплексі, та гірничо-металургійному комплексі;

2) найвищий рівень конкуренції з країнами далекого зарубіжжя має місце в галузі машинобудування, найнижчий або ж практично відсутній – в паливно-енергетичному комплексі та будівництві;

3) найвищий рівень конкуренції з державами СНД за оцінками респондентів спостерігається в гірничо-металургійному комплексі та фінансовій та страховій діяльності; найнижчий – транспорті та зв'язку, паливно-енергетичному комплексі (табл. 1).

Таблиця 1 – Частка респондентів з числа вітчизняних суб'єктів господарювання, які охарактеризували рівень конкуренції на галузевих ринках як високий, % [1]

Галузі промисловості України	Внутрішньо-українська конкуренція, %			Конкуренція з країнами далекого зарубіжжя, %			Конкуренція з країнами СНД, %		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Гірничо-металургійний комплекс	44,4	42,9	33,3	55,6	50,0	33,3	87,5	100,0	66,7
Машинобудування	0,0	71,4	22,2	33,3	42,9	85,7	66,7	85,7	22,2
Транспорт і зв'язок	44,2	30,8	36,4	18,0	13,3	33,3	50,0	55,2	0,0
Паливно-енергетичний комплекс	17,9	20,0	27,8	12,5	5,3	0,0	31,3	42,1	0,0
Будівництво	60,9	47,8	41,7	11,1	6,3	11,1	63,2	73,7	11,1
Торгівля	53,7	50,9	61,0	25,5	16,7	16,0	87,3	75,6	11,1
Телекомунікації	36,8	30,0	30,0	33,3	10,0	11,8	64,3	40,0	11,8
Фінансова та страхова діяльність	63,6	54,8	72,7	22,2	26,1	42,9	83,3	87,5	50,0
Агропромисловий комплекс	56,1	58,7	47,8	24,1	31,4	22,0	89,8	90,0	21,1
Промисловість	44,6	44,0	58,5	17,4	17,7	25,9	84,3	86,8	30,1

Показовими в контексті дослідження формування конкурентного середовища та демонополізації національної економіки є результати опитування представників національного бізнесу (рис. 3).

Зокрема, стримуючими факторами для інвестування в економіку України є корупція, недовіра до судової системи, а також монополізація ринків та захоплення

влади олігархами.

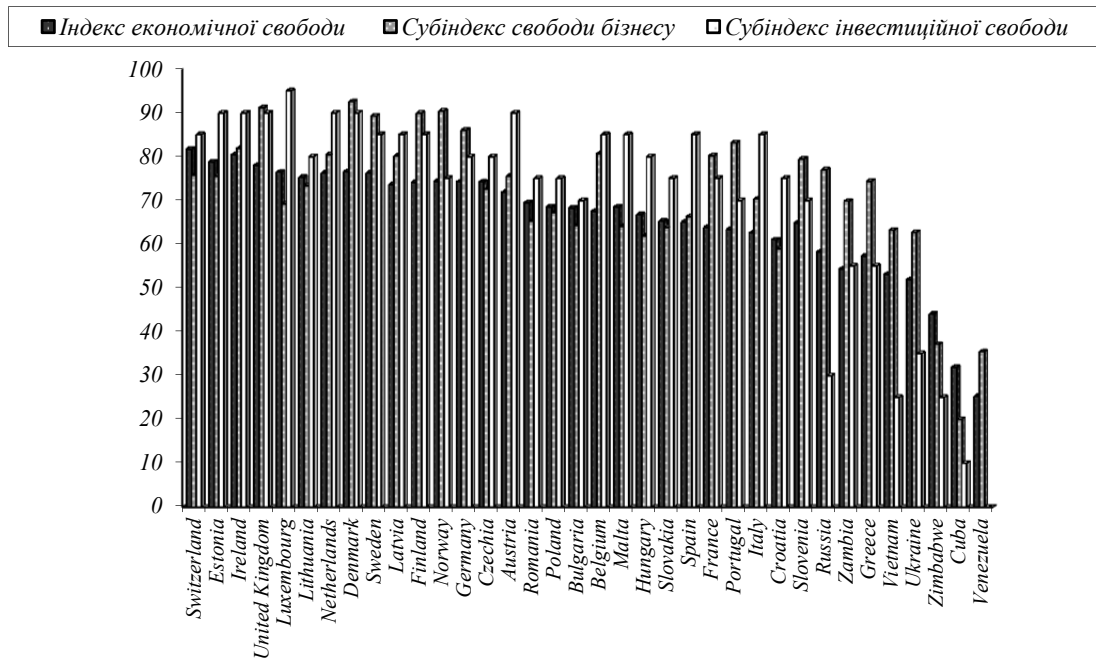
Рис. 3. – Значимість перешкод до інвестування в економіку України за ступенем їх важливості (опитування ЦЕС, ЕВА та Dragon Capital)

Індикатором конкуренції та монополізації ринків є індекс економічної свободи (ІЕС), який є інструментом для поглибленого аналізу економік у всьому світі та розраховується на підставі 12 показників, згрупованих в чотири широкі категорії: верховенство права; обмеження уряду; регуляторна ефективність; відкритість ринків. Крім того, індикаторами конкуренції та монополізації ринків є субіндекси ІЕС: індекс свободи бізнесу та індекс інвестиційної свободи. Дослідження рейтингу держав за відповідними індексами (рис. 4) свідчить про вкрай низьку позицію України порівню з розвиненими європейськими державами, яка наближається до позицій таких низько розвинених держав як Зімбабве, Куба, Венесуела. Безумовно, такий низький рівень економічної свободи в Україні є фактором монополізації її економіки.

Як свідчать дослідження, в державах ЄС наявний прямий зв'язок між показниками економічної та ринкової свободи і показниками розвитку бізнесу. При цьому простежується досить чітка залежність: чим менший індекс сприйняття корупції, тим більший рівень економічної та інвестиційної свободи; чим вищий індекс легкості ведення бізнесу, тим вищий рівень економічної свободи та свободи бізнесу; чим вищий індекс глобальної конкурентоспроможності, тим вищий рівень економічної свободи.

Монополізація національної економіки негативно впливає на розвиток національного бізнесу, а відтак - на економічне зростання. Величину економічних втрат від монополізації економіки України точно обґрунтувати достатньо складно. Оцінки науковців щодо величини втрат ВВП внаслідок монополізації економіки різняться. Так, відповідні втрати оцінюються на рівні від 10% до 33,2% від ВВП. Якщо в основу розрахунків покласти нижню та верхню межу втрат від мо-

нополій, то щорічно економіка України втрачає грошову масу товарів і послуг на сотні мільярдів гривень.

Рис. 4. – Рейтингування держав за індексом економічної свободи, субіндексами свободи бізнесу та інвестиційної свободи (2018 р.) [2]

Таким чином, демонополізація економіки України є одним із пріоритетних векторів державної політики стимулювання розвитку бізнесу та економічного зростання.

Варто зауважити, що в Україні діє Загальнодержавна програма розвитку конкуренції на період 2014-2024 рр. Вона зорієнтована на демонополізацію національної економіки. Її успішна реалізація, на думку багатьох науковців, потребує зміни та удосконалення певних складових антимонопольної політики. Зокрема, першочерговими діями в цьому напрямі мають стати: усунення будь-яких форм преференцій для монопольних підприємств; звільнення підприємницької діяльності від безпосереднього впливу бюрократії шляхом ліквідації адміністративних бар'єрів; створення додаткових економічних стимулів для залучення інвестицій, передусім у монополізовані галузі економіки; формування прозорої та недискримінаційної системи регулювання природних монополій (перш за все в сфері ціноутворення); реалізація заходів, спрямованих на розвиток культури конкуренції в українському суспільстві; подолання зрощення бізнесу із владою з метою підвищення дієвості рішень Антимонопольного комітету України.

Список використаної літератури

1. Звіти Антимонопольного комітету України за 2013-2016 роки URL: <http://www.amc.gov.ua/>
2. Global Competitiveness Report 2017-2018, available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf